

ПАНДО КИСЕЛИНЧЕВ - СКУЛПТОР

Кратки животописни бележки

Роден съм на 11.IX.1890 год. /ст.ст./ в с. Косинце, Костурско - Македония. Тогава селото броеше над 1400 жители изключително българи. Баща ми Трендафил Киров Гинчев още 2-3-годишен останал сирак без баща и единствен наследник на голям имот. Баба ми Цвята повторно се омъжила за вдовца Васил Киселинчев. Вероятно тя е пожелала и вторият ѝ съпруг се е драговолюно съгласил да осинови единственото ѝ дете. Дядо Васил Киселинчев нямал деца от първата си жена. Така баща ми получил ново семейно име - Киселинчев.

Дядо ми Васил беше благ и добър човек, грижлив селски стопанин. Освен основното си занятие земеделие и скотовъдство, той се бе отдал с много обич и на пчеларство. От ранното си детство много добре помня, че пчелинът му броеше 170 кошера.

Баща ми бил изкусен майстор-каменоделец. Години наред той отивал на печалба в Атина - Гърция и по месеци липсвал от дома. С голямо трудолюбие и пестеливост той успял да построи голяма и хубава къща в центъра на Атина. Тази къща едва сега е в процес на ликвидация.

Майка ми Яна, по баща Панайотова Буйновска, била отлична домакиня и особено грижлива майка, отгледала шест рожби, от които аз съм най-малкият. Най-възрастна е сестра ми София, омъжена за наш едноселец българиин, който работеше в Атина. Там тя се и помина през 1945 г. Вторият по възраст син Лазар Киселинчев от малък придружавал баща ми в Атина и учил там в гръцко училище, и завършил шести клас. Като ученик той помагал в каменоделството на баща ми и изучил занаята добре. През

1893 г. той се задомил за българка в родното ни село Косинец. Буден, ученолюбив, предприемчив и с ясно съзнание за българското си произхождение, той най-дейно участвувал в организирането на Македонската революционна организация и в подготовката на Илинденското въстание като районен началник в Костурско. След поражението през Гърция и Италия успял да се спаси и се озовал в София. Като добър майстор-строител работил по изграждането на Синодалната палата в София. В 1906 г. се обявява търг за строежа на храм "Александър Невски". Строежът се възлага на съдружие - Лазар Киселинчев, арх. Никола Юруков, Иван Наумов и Коста Георгиев - всички от Костурско. След завършването на този строеж Лазар Киселинчев регистрирал фирма "Братя Киселинчеви", в която влизат само двамата братя Лазар и Георги. Фирмата последователно построява: Софийска търговеца камара, Софийска банка, Агрономически факултет, Американски колеж край Симеоново, Военна академия, Българска земеделска банка Софийски клон, Трунов институт при Александровската болница, Софийски централни хали, Двореца с.Баня - Карловско и много други обществени и частни сгради. В това време брат ми Лазар е и общественик от висока категория: подпредседател на Македонския национален комитет, един от основателите на Македонска народна банка и дълги години подпредседател и председател на същата банка. Следше редовно гръцката преса и даваше информации в нашия всекидневен печат по въпроси, свързани с македонското и българско дело. Написал е книгата "Строителите от най-старо време до днес", София, 1927 г. В ръкопис има шест непубликувани разкази с битов сюжет от Костурско. Почина на 18.XII.1946 г. Както ще се види по-долу, той бе мой покровител, докато завърша Рисувалното училище, та

дори и по-късно.

Вторият ми брат Христо бил също каменоделец. Работил в Гърция и Македония. В спомена ми е като хубавец, левент. Още, в 1902 г. станал четник в Македония. В 1903 г. на 24 май – празникът на Кирил и Методий – четата, в която участвувал, влязла в сражение с редовна турска войска при върха "Локвата". Тежко ранен, за да не падне в плен, се самоубил. При това сражение са паднали убити 13 души четници и много турски войници.

Третият ми брат Георги от ранни години работил в Гърция също като добър майстор-каменоделец. Дълги години работил също в Италия – град Генуа. През 1906 г. брат ми Лазар го повикал от Генуа и Георги поема ръководството на всички майстори-каменоделци, които работеха орнаментите на храм Александър Невски. През 1932 г. напусна фирмата "Братя Киселинчеви" и в съдружие с Яким Цветанов построи палатата "Славянска беседа". В последствие стана стопанин на хотела по договор. Сега поради напреднала възраст почива.

Четвъртият ми брат Димитър починал при злополука на едногодишна възраст: случайно се задавил, без да може да му се помогне.

Баща си не мога да помня. Не мога да помня и майка си. Без баща съм останал седеммесечно дете, а без майка – на двегодишна възраст. Голяма е тъгата ми, че за своята майка нямам никаква представа. От баща си имам един единствен портрет и го от младите му години.

Останал кръгъл сирак още от най-ранното си детство, грижите за моето отглеждане поели с много обич баба ми Цвета и дядо ми Васил, към когото бях силно привързан.

В преклонната си възраст баба ми ослепя. Дядо ми всякак се стремеше да направи живота ѝ по-лек в нейния недъг, а аз винаги я придружавах като водач. Така растях...

Паметна е останала за мен годината 1897. Брат ми Георги бе мобилизиран от турците с мулето ни Арапчо да пренася храни на турската войска по време на Гръцко-турската война. Така от седемгодишната ми възраст насетне животът ми протече в безкрайна върволица от войни и революции.

Едновременно с печално завършилата за гърците война се организираше Македонската революционна организация. Българите в Костурско грескаво се въоръжаваха и се обучаваха във военно дело. През това време аз учех в гръцкото училище в родното си село. Обучението на чужд език ми беше много трудно, но въпреки това успявах.

Току що завършил втори прогимназиален клас, 13-годишен преживях Илинденското въстание, избухнало през м.август 1903 г. Още съвсем невръстен, останал само със старите си баба и дядо, аз преживях ужаси и страшни изпитания. Моите детски очи видяха зловещото лице на смъртта и ужаса, който всяваха поробителите сред българското население и чиято зловеща жестокост покрусих тежко детското ми сърце. Турците опожариха селото ни. Всички забягнаха в близкия балкан Тиза. В опожареното и напуснато мъртво село останахме единствени аз и престарелите ми и немощни баба и дядо. Потулихме се в една градина край селото, засята с царевича и фасул. Дълго стояхме скрити там, докато след обяд двама турски войници ни откриха и връхлетяха на дядо ми да го изнудват за пари. Всичко, което той имаше в себе си, им го даде. Но те не останаха доволни. Единият

поиска жълтици. Сляпата ми баба слушаше и гръпнеше, но не можеше да види как кръвопийците насочваха страшното си оръжие срещу дядо. Турците упорито настояваха да получат жълтици, а дядо отговаряше едно и също – "Нямам!" Разлютени, турците се нахвърлиха на дядо, намушиха го с щиковеите си, след това по същия начин убиха баба и, след като ги оставиха мъртви, бързо се изгубиха из зашумената градина. Свидетел на тази грезна сцена аз плачех, сърцето ми се късаше от жал за обичните ми баба и дядо, единствена опора в живота ми. От продължителен плач и преживяна ужас съм се изморил до пълно изтощение и съм заспал близо до милите си стари. Едва на следния ден се пробудих и едва сега се учудих, че турците са ме оставили жив...

Същия ден след обед стринка ми, слязла да вземе брашно заедно с други жени от селото, случайно ме намери при мъртвите, от които не се отделях. С помощта на жените тя погребва на самото място нещастните жертви и ме взе заедно със себе си на балкана.

След 94 страшни дни въстанието завърши с известната катастрофа. Прибрахме се в изпепеленото село без подслон, без завивки, без пощянина. А аз... без родители, без дядо и баба, без братя и сестра...

От непрекъснати пристъпи, грабежи и палежи от къщата и стопанските постройки на дядо стърчаха само печални развалини. Пустошта се простираше и над двора до самите огради, тъй като всичко, дори тревата, бе опожарено. Не излиза от паметта ми и сега тъмната картина на опожарения пчелин. Кошерите до един бяха погълнати от огъня. Медът бе протекъл из обгорената

трева. Малките пиленца, нагазили в гъстата му маса, не можеха да се освободят от него и трябваше да ги изваждаме, за да не загинат...

Стрина ми показа към мен рядко великодушие и голямо благородство. Две години тя се грижеше за мен като за свое дете и не ме делеше от нейните две момиченца. През това време училище нямаше и аз помагах на стринка си като воловарче.

В края на 1905 година през месец ноември дойдох в София по покана на големия си брат Лазар. Той имаше особена слабост към мен. Нему дължа препитанието и следването си до завършване на Художествено-индустриалното училище, дори когато трябваше да работя и си помагам.

Най-напред брат ми ме настани на работа при един бакалин. Това мое първо занятие за мен се оказа твърде злополучно. Собственикът на бакалницата Д. беше прекалено алчен. Веднаж, когато мереше желязо на един селянин - беше зимен ден - върху децимала освен желязото бе поставен тежък около 20 оки мантал. Аз обърнах внимание на господаря си за тази нередност. Бакалинът се разлюти силно и ми зашлеви два отлушителни шамара. С това приключи и моята търговска кариера. На другия ден брат ми Лазар не ме пусна да отида на работа в бакалницата и остро стълча бакалина, като му каза: "Не бива да биеш моето братче!"

През същото време се строеше Синодалната палата. Брат ми Лазар работеше там каменни капители. Даде ми чук и длего и ме взе на работа при себе си да уча занаята каменоделство. Едновременно с това аз посещавах и училище, а през останалото време работех. Сега учението ми беше лесно, защото учех в българско училище. Лесно ми бе да уча и каменоделство под

топлого братско ръководство.

По-късно брат ми ме включи в каменоделската работа при строежа на храма Александър Невски. С желание и с ентузиазъм учех каменоделство покрай продължаване на образованието си.

Около издигнатата се вече доста постройка на Александър Невски бяха натрупани едри камени блокове, стоварени тук за обработване. Много майстори-каменоделци работеха над тях. Работех заедно с тях и аз. Наблизо бе Художествено-индустриалното училище, където е и днес. Преподавателят Димитър Даскалов водеше учениците си да рисуват и учат перспектива. Обектите тук бяха изобилни. Забелязал ме, че чукам един сложен орнамент, направило му впечатление, че аз, малко момче, върша такава отговорна работа. Помислил че съм италианец, запита ме по италиански откога съм тук и изказа учудването си, че съм толкова малък, а съм майстор. Като разбра, че съм българин, предложи ми да ме запише ученик в училището. Разбира се, аз приех това радостно и с готовност.

Благодарение на преподавателя Даскалов, през есента на 1909 година бях записан при него в училището. Същия ден той ме повика при себе си и ми подари с надпис книгата си "Стилознание". Колко прилежен ученик съм бил не мога да се произнеса, защото сутрин посещавах училището, а след обяд чуках орнаменти по каменните блокове, за да изкарам прехраната си. Това продължи три години.

В навечерието на Балканската война ентузиазмът бе обхванал и мене. Записах се четник за Македония в четата на

Васил Чекаларов и Христо Силянов /написал книгата "Македонско освободително движение" - два тома/. Още преди обявяването на войната четата ни се озова в Македония, където турците още бяха господари. Нашата чета извърши много подвизи. През това време турците у силено мобилизираха. Есента; когато войната се обяви, четата ни взе участие в бой срещу турците заедно с гръцката армия /вж. книгата на Христо Силянов "От Витоша до Грамос". В Междусъюзническата война също взех участие като доброволец.

След завършване на войната се завърнах в София. Отново се записах в Художествено-индустриалното училище в специалния клас по скулптура с преподавател Жеко Спиридонов. За него съхранявам в сърцето си прекрасен спомен. Рядък педагог, извънредно добросъвестен и изискан във всяко отношение преподавател, човек и гражданин моят професор Жеко Спиридонов за мен бе образец за подражание. Освен че научих от него да работя с постоянство, да овладя техника, той ме възпита да бъда като не го добросъвестен, точен, изискан до изкуството си и в живота. Той беше голям във всяко отношение.

През пролетта на 1914 година група млади художници-студенти се събрахме да обмислим, как да устроим групова изложба. В групата влизаха: Александър Жебаров, Ари Калъчев, Панко Василев, Никола Танев, Александър Дубовик, Пандо Киселинчев, Васил Найденов и др. Организирахме изложбата и се споразумяхме с Трифо Василев да я устроим в неговата галерия. Договорихме се с него да му платим наем само при условие, че ще продадем от изложените наши творби. Тъй като от изложбата се купи един малък зимен пейзаж /масло/ на Никола Танев /не си спомням кой

го купи/ и една женска глава с разпуснати коси /типс/ на Пандо Киселинчев /откупена от д-р Никола Сакаров/ въпросът за наема остана висящ. "Директорът на галерията" Трънко Василев не можа да получи наем.

Отшумяло добродушно време...

Курсът по скулптура завърших през първите месеци на 1915 година. Наскоро след това тежко заболяване от пневмония ме хвърли на легло за дълго време. Току ще привдигнал, бях мобилизиран. Взех участие в Европейската война на фронта като редник и служих в 61 пехотен полк, 9 рота заедно с писателя-художник Чудомир. Установиха ни на позиция при Дойранското езеро. Войната се затегна. Еднообразието ни подтискаше.

Един ден се получи телефонограма на следния ден да се явя в щаба на I армия, който квартируваше в Дедели. Беше в началото на 1917 година. При явяването ми в щаба се изненадах, като видях и други мои колеги: Петър Морозов, Михаил Люгов, Дечко Мандов, Иван Иванов, Цанко Василев, Георги Белчев, Ангел Спасов и др., които вече не помня. Посрещнаха ни в щаба, дадоха ни обяд. По време на обяда при нас дойде полк. Петър Мидилев, началник щаба на I армия. Той ни изложи следното /цитирам по памет/:

"Наредих всички художници, които се числят в I армия, да се съберат тук и извършат една благородна работа. Да организират една художествена изложба от името и с участието на всички художници от I армия. Изложбата да бъде с благотворителна цел: в полза на Български червен кръст. Ще ви се дадат всички условия за работа: помещения, материали, изобщо всичко, което ви е необходимо."

Всички се въодушевихме от този почин и се запрегнахме здраво за работа.

След шестмесечен упорит труд устройхме изложбата във Военния клуб в София. Изненадата бе приятна: всички изложени работи се продадоха. Мнозинството от купувачите бяха чужденци: немци и австрийци.

В тази изложба аз взех участие със 7 работи. Всички без бяха изключение с военни сюжети: войник свири на гайда /мрамор/, бомбохвъргачи, на пост в окопа и пр. Творбите бяха малки по размери. Както се спомена, всички бяха откупени. Още по-приятно бяхме изненадани, когато от продажната стойност на творбите ни се дадоха 30 %

След изложбата всички мои колеги се завърнаха по частите си. Само за мен се получи заповед да се явя при началник щаба - полк. Петър Мидилев. Тази заповед силно ме разтревожи. Никак не можех да си обясня, какво означаваше тя. Със своето сърце се явих пред полк. Мидилев. Той ми предложи щатна длъжност: скулптор при армията в "Секция издирване и украсяване военни гробове". Приех длъжността, а заедно с нея изричното устно нареждане да се грижа еднакво за всички загинали във войната войници, без разлика на народност. Тази служба извършвах до края на Европейската война.

Войната завърши. Аз пак се озовах в София. При крайно тежки условия - липса на ателие, без средства - заработих упорито и през ноември 1919 година направих самостоятелна изложба. Изложих бюстове на мъже и жени, на Добри Немиров /всички от гивс/; "Камили" /бронз/ - сега собственост на

Държавната художествена галерия, цикъл "Крали Марко", много композиции животни - всички от гипс. Имах успех и морален, и материален. През следващия период се отдадох на творчество и покрай това вземах приложна работа, от която печелех доста. Това ми даде възможност в 1922 година да отида на специализация на свои средства. Избрах Берлин. Постъпих в Берлинската художествена академия, в ателието на проф. Отто Реегел. При него учих до 1924 година. В Берлин ми се удаде възможността да участвувам в Общата изложба на немските художници с бюст на пастора Хабиht. Същата 1924 година през м.април се завърнах в София. С помощта на брат си Лазар сега вече имах възможност да се снабдя със скромно ателие. Устроих се в една барака, намираща се в двора му на бул. "Дондуков" и ул. "Тевенска" ъгъла. Така през годините 1924-1926 работих упорито както художествени творби, така и приложна работа.

Ателието ми посещаваха писателите проф. Асен Златаров, Вера Бояджиева /правих бюст на майка ѝ от гипс/, Добри Немиров, Йордан Йовков, Николай Фол, Христо Чолчев; артистите Кръстю Сарафов, Борис Ганчев, Борис Пожаров, Зоя Шараикова; певците Стефан Македонски, Цветана Табакова /идваше с баща си, който проявяваше голям интерес към изкуството/; художниците Цанко Василев /той нямаше квартира и нощуваше в ателието ми/, Петър Морозов, Димитър Панчев, Александър Андреев и много други. Твърде често посещаваха ателието ми и архитеките: Сава Овчаров, Георги Овчаров, Йордан Йорданов, Ива Василев, Димитър Цолов, Илия Попов... През това време посещаваше ателието ми и аргентинският дипломат и писател Кандиот който бе изпратен на служба в България от своето правителство

Нему направих бюст. Посещаваше ме често и владиката Борис Охридски, комуто също направих бюст.

Този период – 1924–1926 – подготвях изложба. Продължавах също да работя приложна скулптура – орнаменти, капители, картуши за София, Пловдив, Варна /театъра/. Така си осигурявах средства и имах възможност да работя и художествени творби.

На ноември 7, 1926 година, сключих брак с Веселинка Наумова Шпатова. Женитбата ми е свързана с едно особено преживяване. Отбелязвам го като характерно за онова патриархално време.

По време на сватбеното ми пътешествие, което трая два месеца, Николай Фол, тогава редактор на хумористичното списание "Хоро", направи лоша шега. Отпечата некролог, с който известява, че съм починал скоропостижно и подписал "от приятелите му". Некрологът залепил върху вратата на ателието ми. Съседите ми се разтревожили и опечалили, тъй като се ползувах с техните симпатии. След завръщането си, при влизане в двора, на пътната врата срещнах книжаря Чолаков. Той ходил в двора да си налее вода на чешмата. Ужасен от моето явяване "из гроба", той застава срещу мене изумен и изтръпнал. В смущението си изтърва стъклената кана от ръцете си и тя с трясък се строши в краката му като го обля с вода. Недоразумението скоро се изглади, след като се разбра шегата, но въпреки това Чолаков дълго не можа да дойде на себе си...

През 1926 година м.март взех участие в Общата българска художествена изложба в Прага и присъствувах на самото ѝ откриване. Общинският музей в Прага откупи творбата

ми "Мечки", а фирмата "Братя Аниш" – "Камили". В изложбата участвах с четири работи – "Кентури", "Мечки", "Камили" и "Зайци" – всички групи от бронз.

В последно време – от 1926 година насетне – се отдадох почти изключително на анималистична скулптура. През 1936 година, заедно със съпругата си, пътувах в чужбина. Посетих Югославия, Германия, Австрия, Чехия, Унгария. Целта ми бе да се запозная със скулптурните работи на новите майстори-анималисти. Обиколката ми трая два месеца. Особено впечатление ми направиха скулптурните работи на немския скулптор-анималист Густав Гаул. По него време в Берлин му бе устроена посмъртна изложба.

През 1938 година участвах в Международната художествена изложба в Париж с две скулптурни групи от бронз – "Пингвини" и "Зайци". През 1940 година взех участие с две творби в Общобългарската художествена изложба в Атина, на която уредници бяхме с Бенчо Обрешков. Там престояхме с него два месеца. Крал Георги Гръцки откупи мраморната ми група "Пингвини", а Атинската община – другата творба "Семейство кентури" /бронз/. Отзивите за моите работи бяха добри.

Споменах, че за пръв път участвах в изложба през 1914 година. Оттогава най-редовно съм вземал участие в групови изложби: Дружество "Съвременно изкуство", Дружество "Независими художници", а след 1932 година непрекъснато почти във всички изложби, устройвани от Съюза на българските художници.

ИСТОРИЧЕСКИ АРХИВ

Инициатор за създаването му и член-основател съм на Дружеството "Независими художници". Също член-основател съм

на Съюза на българските художници и последен председател на Дружество "Съвременно изкуство" /преустановило дейност след 9.9.44 г. по обща правителствена разпоредба/.

В чужбина мои творби се намират: в Берлин – в частни лица /художника Маршал – група "Мечки" – бронз/. Другите купувачи не помня. Творбите са гипсови из животинското царство. В Прага – Общинския музей /"Мечки" – бронз/ и фирмата "Братя Аниш" /"Камили" – бронз/. В Атина съм представен с "Пингвини" /мрамор/ и "Семейство кенгури" /бронз/, за които стана реч и по-горе. Един от братята от фирмата "Ана Фархи" в София изнесе вън от България цикъл от шест творби "Крале Марко" /гипс/ още през 1919 година. Чух, че този цикъл сега се намирал в Хърватско, но точно къде – не ми е известно.

Мои творби у нас се намират в Държавната художествена галерия /"Камили" – бронз, "Бизон" – бронз, "Слонска майка и дете" – изкуствен камък/. Гостувам в Държавната художествена галерия с още четири работи: "Бежанци", "Пингвини", бюст на Лазар Киселичев, бюст Бояджиева – всички от гипс. В Художествената галерия на СГНС съм представен с творбите "Пингвини" и "Бяла мечка" – и двете от бронз. За украса на парковете в София има много мои работи от траен материал – мечки, кончета, зайци и други. За град Варна в градската градина съм изработил бронзов бюст на Благой Касабов. В Бургас – в парка – моя работа е паметникът на Адам Мицкевич. – Моя творба от гипс "Бухали", наименувана "Загадка", откупи Гео Милев. В списанието му "Везни" бе публикувана снимка на същата. Писа и благоприятен отзив за моите творби. Проф. Асен

Златаров е откупил мои творби от гипс: бюст на сина му като дете, мъжко голо тяло, глава на старец /миниатура/ и др. У арх. Юрков: дъщеря му като дете /бюст от гипс/. Купили са мои творби още Никола Мушанов, д-р Владимир Стефанов, Наум Гъиндов, Наум Томалевски, Йордан Чкатров, Марко Рясков и др. В сбирката на цар Борис има 13 мои творби от мрамор, бронз, порцелан, гипс.

Отзиви за моето творчество – макар и не всички – са събрани в Института за изобразителни изкуства при БАН. Документирани са и със снимки.

Печатал съм малко. През 1924 година се печата моя статия "Художествени занаяти" във в. "Строител" – два последователни броя. Сътрудничил съм във в. "Стокер" с оценки за художествени изложби през годините преди последната война.

Бомбардировките унищожиха ателието ми напълно – ул. "Иван Вазов" 12. Там пропаднаха мои бележки, много рисунки и 16 напълно завършени творби, между които три бронзови. Унищожен бе също целият ми инвентар и складиран материал. Между другото и един тон гипс. Изгоря ми и ценна кореспонденция: от проф. Сохос /Атина/, художника Василиу /сега интерниран по островите на Егея като прогресивен – Гърция/, Германия – пастор Хабихт, д-р Димитър Точков. Много писма също от колеги и интелектуалци – мои приятели.

Работих и скулптурни фигури на животни през годините 1949, 1950 и 1951 за Музея на Министерството на земеделието – елитни расови говеда, овце, коне, кози и др. – 10-15 броя. Оригиналите останаха за Музея на Министерството,

а отливъци от тях изработих за специалните земеделски училища като учебни помагала.

Увлечен в своето творчество и задълбочен в специална литература във връзка с моето изкуство, никога и през никой режим не съм се занимавал с политика. Не съм участвал и в никакви организации, освен в дружества на художници. Членувал съм в читалище "Славянска беседа" и "Костурско благотворително братство".

Като член на Съюза на българските художници получавам месечна субсидия, както всички други членове, навършили 60 години.

Продължавам да работя. Занимава ме анималистичната скулптура, на която съм основоположник у нас. Вълнуват ме и други творчески идеи. От моето здраве и дълголетие зависи тяхното осъществяване. Още разчитам на силите си и ще работя, защото сега на хората на изкуството се дава възможност да творят на широк план.

София, Януари 1962

Подписал:

Пандо Киселинчев /